

# Kansankirkon jäsenyys Einar Billingin ja Gustaf Wingrenin teologiassa

## JOHDANTO

Kansankirkko on käsite, joka on leimannut koko 1900-luvun ja 2000-luvun alun ruotsalaista keskustelua kirkosta ja sen toiminnasta. Kansankirkkoa on käytetty sekä ideologisena käsitteenä, jolla on perusteltu erilaisia kirkon toimintaan kohdistuvia odotuksia, että teologisena käsitteenä, jolla on kuvattu Ruotsin kirkon identiteettiä ja olemusta. Kansankirkon käsitteestä ei ole olemassa yhtä ainoaa yleisesti hyväksyttyä määritelmää, vaikka sitä käytetään myös ruotsalaisessa lainsäädännössä. Laki Ruotsin kirkosta määrittelee Ruotsin kirkon koko maassa toimivaksi avoimeksi kansankirkoksi.<sup>1</sup>

Ruotsalaisen kansankirkollisen ideologian ja teologian syntyyn ja muokkautumiseen ovat vaikuttaneet eniten Uppsalan yliopiston professori ja Västeråsin hiippakunnan piispa Einar Billing (1871–1939) sekä Lundin yliopiston professori Gustaf Wingren (1910–2000). Wingreniä voidaan pitää kansankirkollisen teologian näkökulmasta Billingin merkittävimpana seuraajana.<sup>2</sup> Billingin ja Wingrenin kansankirkollisen teologian keskeisiä ideoita

ovat parokiaaliset eli asuinpaikan mukaan määräytyvät seurakunnat, joissa evankeliumia julistetaan koko kansalle; kirkon avoin jäsenyys, jolle ei esitetä mitään ehtoja, sekä usko kolmiyhteiseen Jumalaan, joka kutsuu ihmisiä yhteyteensä ja joka on kirkon perimmäinen subjekti. Lisäksi molemmat korostavat jokaisen ihmisen merkitystä Jumalan työtoverina, kutsua palvella lähimmäisiä arjessa, työssä ja vapaa-ajalla.

Tämän artikkelin tavoitteena on selvittää, miten kirkon jäsenyys ja kirkon jäsenten keskinäinen yhteys määrittävät Einar Billingin ja Gustaf Wingrenin kansankirkollisessa teologiassa. Erityisen kiinnostuksen kohteena ovat jäsenyyden ehdot ja edellytykset. Artikkelin lopussa esitän myös teologian eri jäsenyytpeistä ja jäsenyytpeien suhteesta kirkkoonsa. Tutkimuksen lähteenä käytän erityisesti Billingin teosta *Den Svenska folkkyrkan* (1963), joka

---

1 Lag 1998:1591 om Svenska kyrkan 2 §.

2 Kristensson Ugglå 2010, 232–233.

koostuu hänen keskeisimmistä kansankirkollisuutta käsittelevistä artikkeleistaan,<sup>3</sup> ja Wingrenin aihepiirin kannalta keskeisimpiä kirjoituksia *Evangeliet och kyrkan* (1960) ja *Människan och kristen* (1983). Viittaaan myös heidän muuhun tuotantoonsa.

Billingin ja Wingrenin teologinen tuotanto on jäänyt suomenkielisessä teologisessa keskustelussa varsin vähälle huomiolle. Billingin tutkimuksia ei ole lainkaan julkaistu suomeksi ja Wingrenin tutkimuksista on käännetty vain *Luthers lära om kallelsen (Usko ja arki: Lutherin näkemys ajallisesta kutsumuksesta)*. Kummankin teologiaa on tutkittu opinnäytetöissä ja heidän tuotantoaan on myös esitelty *Teologisessa Aikakauskirjassa*, mutta useimmat näistä kirjoituksista ovat 1960- ja 1970-luvulta. Viitteitä Billingin ja Wingrenin tuotantoon on toki nähtävissä myös suomenkielisessä teologisessa kirjallisuudessa.

Ruotsissa ja myös Suomen ruotsinkielisessä teologisessa kontekstissa Billingin ja Wingrenin teologinen tuotanto on edelleen ajankohtaista ja sitä on myös aivan viime vuosina käsitelty muun muassa kirkollisessa lehdistössä ja useissa eri seminaareissa. Billingin ja Wingrenin teologia on myös nähtävissä monien merkittävien kirkollisten vaikuttajien tuotannossa ja toiminnassa. Esimerkkinä vaikutteita saaneista teologeista voidaan mainita piispat Bo Giertz (1905–1998), Arne Palmqvist (1921–2003), Bengt Wadensjö (1937–), Ragnar Persenius (1952–) ja Thomas Söderberg (1948–).<sup>4</sup> Billingin ja Wingrenin kansankirkollista teologiaa tutkitaan myös edelleen ja sitä sovelletaan uusiin konteksteihin ja kysymyksiin.<sup>5</sup>

## KIRKON AVOIN JÄSENYYS JA SUHDE KANSAAN

Einar Billingin ja Gustaf Wingrenin kansankirkollinen teologia perustuu ajatukseen Jumalasta kirkon perimmäisenä subjektina ja kansasta kirkon suvereenina objektina.<sup>6</sup> Jumala on kirkon subjekti, koska kirkko itsessään on Jumalan sanan luomus (*creatura verbi*) ja koska Jumala itse kutsuu ihmisiä yhteyteensä kirkossa julistettavassa evankeliumissa. Kirkossa ihmiset saavat ottaa vastaan Jumalan armon ja anteeksiannon.<sup>7</sup> Kansa puolestaan on kirkon suvereeni objekti, koska kirkko on olemassa vain

ja ainoastaan kansaa varten. Kirkko voidaan täten määritellä Billingin ja Wingrenin mukaan Jumalan ja ihmisten palvelijaksi ja kirkon jäsenyys ja sen erityispiirteet selittyvät tästä kirkon palvelutehtävästä käsin.<sup>8</sup>

Hieman toisesta näkökulmasta voidaan sanoa, että kirkko ja sen jäsenyys pohjautuvat Jumalan armoon, Billingin usein käyttämän ilmaisun mukaan Jumalan ennalta käyvään armoon (*Guds föregående nåd*). Jumalan ja ihmisen välisessä suhteessa toimii aina ensin Jumala, joka kutsuu ihmisiä yhteyteensä. Kirkon yhteydessä ihminen saa ottaa vastaan Jumalan ennalta käyvän armon, joka synnyttää pelastavan uskon ja yhteyden Kristukseen.<sup>9</sup> Usko ja yhteys Kristukseen myös uudistavat ihmistä siten, että hän muuttuu kohti Kristuksen kaltaisuutta. Wingren käyttää tästä Jumalan synnyttämästä pelastuksen ja uudistuksen prosessista latinankielistä ilmaisua *recapitulatio*.<sup>10</sup>

Kirkon olemusta tai jäsenyyttä ei tule Billingin ja Wingrenin mukaan tarkastella sen jäsenistä tai heidän ominaisuuksistaan käsin. Kirkon olemuksen ja jäsenyyden perustana on aina Jumalan ennalta käyvä armo, vaikka armo tähtääkin uskon syntymiseen ja ihmisen uudistumiseen. Billing ja Wingren korostavat, että ihmisen usko ja uudistuminen ovat aina vajavaisia ja että ihmisen usko ja uudistuminen ovat myös aina toisten ihmisten arviointikyvyn ulottumattomissa. Kirkossa on jäseniä, joissa Jumala on synnyttänyt uskon, ja jäseniä, jotka eivät usko, mutta ihmisten erotteleminen tämän perusteella ei ole kirkon tehtävä.<sup>11</sup>

Kirkon yhteydessä ihmiset saavat ottaa vastaan Jumalan edeltä käyvän armon evankeliumissa, joka sekä Billingin että Wingrenin mukaan on vastaanotettavissa julistetussa sanassa, kasteessa, ehtoollisessa ja synninpäästössä, ilmeisesti myös virsissä, liturgiassa ja rukouksissa. Sana ja sakramentit ovat myös kirkon näkyviä tunnusmerkkejä.<sup>12</sup> Billingin ja Wingrenin teologiassa sana ja sakramentit ovat osa Jumalan edeltä käyvää armoa eli ne ovat olemassa ennen uskoa, ihminen tarvitsee sanan ja sakramentit saadakseen uskon. Tästä syystä uskoa voidaan pitää kirkon jäsenyyden seurauksena, ei sen ehtona.<sup>13</sup>

Tältä pohjalta Billing on valmis ajattelemaan, että kirkon jäsenyyden edellytyksenä ei tarvitse

pitää edes kastetta. Kaste liittää ihmisen Jumalan ja kirkon yhteyteen, mutta kasteen puuttumisen ei Billingin mukaan tarvitse merkitä sitä, että ihminen ei olisi tervetullut kirkon jäseneksi ja kirkon armovälineiden yhteyteen. Kirkon jäsenyys ei siten itsessään paljasta, kenellä on pelastava yhteys Jumalaan tai ketkä ovat kristittyjä sanan varsinaisessa merkityksessä. Jumala kutsuu yhteyteensä jokaista ihmistä, mikä tapahtuu koko maassa, koko maan kattavissa parokiaalisissa seurakunnissa.<sup>14</sup>

Kuka tahansa on siis tervetullut kirkon yhteyteen ja kirkon jäseneksi. Billingin mukaan lasten kastaminen on osa kansankirkon olemusta ja tehtävää. Kaste synnyttää yhteyden kastettavan, kirkon ja Jumalan välille. Billing pitää kuitenkin mahdollisena ajatella, että myös kastamattomat lapset voivat olla kirkon jäseniä, koska yhteys armovälineisiin on pikemminkin jäsenyyden seuraus kuin sen ehto. Samaan tapaan Billing ajattelee, että aikuiset voivat liittyä kirkkoon myös ilman kastetta.

Billing ajattelee kuitenkin, että aikuisen kirkkoon liittymisen edellytyksenä tulisi olla uskonnollinen vakaumus, halu tulla kirkon ja sen sakramenttien yhteyteen. Täten jäsenyyden toivottuna ja oletettuna seurauksena on aikuisen jäsenen kastetuksi tuleminen, elämä sanan ja sakramenttien yhteydessä. Billingille liittymisen kannalta tärkeintä on kuitenkin se, että jokainen ihminen tulee kirkon ja Jumalan yhteyteen ja näin kirkon ja Jumalan palveltavaksi.<sup>15</sup>

Wingrenin ajattelussa kirkon avoin jäsenyys ja yhteys armovälineisiin ovat yhtä lailla keskiössä. Wingrenin mukaan kaste on ensimmäinen sakramentti, jolle ei aseteta ehtoja ja jonka kautta normaalisti liitytään kirkkoon. Kastamalla lapsia kirkko toteuttaa sille annettua lähetystehtävää. Kaste on myös keskeisin sakramentti, jota ei voi uusia ja jonka perustalle rakentuu ihmisen jumalasuhte ja kirkon jäsenyys. Wingren korostaa kuitenkin myös sitä, että kasteen tulee tuoda kastettu kirkon yhteyteen, jatkuvaan sanan kuulemiseen ja ehtoollisyhteyteen, sillä nämä ovat kasvavan ja elävän uskon ja ihmisen uudistumisen edellytyksiä. Tältä pohjalta Wingren ei kuitenkaan tahdo lisätä jäsenille ja jäsenyydelle esitettyjä vaatimuksia, pikemminkin hän vaatii kirkolta toimia, jotta sen kastetut jäsenet

saisivat oppia kristillisestä uskosta ja löytäisivät yhteyden kirkkoonsa.<sup>16</sup>

Billingin tavoin myös Wingren pitää mahdollisena, että kirkkoon voi kuulua ilman kastetta. Billing perustelee tätä mahdollisuutta ensisijaisesti Jumalan edeltä käyvällä armolla, Wingren puolestaan korostaa, että jokainen ihminen on jo syntymänsä ja elämänsä perusteella yhteydessä Luojaansa. Kirkon jäsenyys, myös kaste, voidaan täten ymmärtää pikemminkin tämän luonnollisen jumalayhteyden seuraukseksi kuin sen ehdoksi.<sup>17</sup>

Ajatus kirkon avoimesta jäsenyydestä yhdistyy Billingin ja Wingrenin teologiassa myös käsitykseen Ruotsin kirkosta (Svenska kyrkan) nimenomaan kaikkien ruotsalaisten omana kirkkona. Billing ja Wingren olettavat, että Ruotsin kirkolla on erityisiä ominaisuuksia sekä kansan historiasta ja sen vaiheista syntynyt olemus, joka erityisellä tavalla liittää kirkon ja kansan yhteen. Billingillä tämä liittyy osaltaan hänen aikansa kansallisromanttisiin ideoihin ja monelta osin vahvaan yhtenäiskulttuuriin. Kirkon

3 Teos sisältää seuraavat artikkelit: *Folkkyrkan och förkunnelsen* (1911), *Lokalförsamlingen* (1926), *Sveriges ställning i den evangeliska kristenheten* (1927), *Den religiöst motiverade folkkyrkotanken* (1930), *Kyrka och stat i vårt land i detta nu* (1937).

4 Modéus 2005, 22–41. Esimerkkinä vaikutteista ks. esim. Giertz 1962 (1939), 9; Wadensjö 1985; Persenius 2000; Söderberg 2011, 30–35.

5 Esim. Håkansson 2001; Nygren 2007; Vikström 2008; Kristensson Ugglan 2010; Eckerdal 2012.

6 Billing 1926, 52; Billing 1937, 140; Eckerdal 2012, 70–73; Vikström 2008, 63–66.

7 Billing 1911, 39.

8 Billing 1929, 112.

9 Billing 1919, 39; Billing 1926, 52–56; Billing 1937, 131–137; Wrede 1966, 155–157, 216–220.

10 Wingren 1958, 211–213; Wingren 1983, 56–60; Wingren 1991, 40–41.

11 Billing 1937, 137; Wrede 1966, 90–92; Håkansson 2001, 97–101.

12 Billing 1919, 19–20; Billing 1937, 163–164; Wingren 1960, 11–43; Wrede 1966, 81, 148–153.

13 Wrede 1966, 147–148.

14 Billing 1911, 13–15; Billing 1920, 60–62; Wrede 1966, 173–174.

15 Billing 1929, 119–120; Billing 1930, 109; Wrede 1966, 180–182.

16 Wingren 1960, 144–146.

17 Wingren 1958, 30, 102–103; Wingren 1964, 24–34; Håkansson 2001, 101–105.

merkitys kansakunnan historiassa, kirkon merkitys yhteiskunnassa (koululaitos, köyhäinhoito ja niin edelleen) ja kirkon merkitys jokaisen ihmisen elämässä (kollektiivinen osallistuminen, juhlapyhät, siirtymäriitit) liittävät kirkon ja kansalaiset toisiinsa. Wingren puolestaan tukeutuu tanskalaisen N. F. S. Grundtvigin teologiaan ja olettaa, että kirkon usko ja elämä nivoutuvat aina omaan kontekstiinsa. Niinpä jokaisella kirkolla on oma kansallinen identiteettinsä ja tehtävänsä.<sup>18</sup>

Ajatus kansan ja kirkon erityisestä suhteesta ei välttämättä edellytä oletusta siitä, että kirkon jäsenillä täytyy olla yhteisiä uskonnollisia kokemuksia tai sama uskonnollinen vakaumus. Myös yleinen tietoisuus kirkon merkityksestä kansakunnan historiassa ja kokemukset kirkon toiminnasta ja tilaisuuksista voivat tehdä kirkosta osan kansallista kulttuuria ja identiteettiä. Kirkon jäsenyys ja erityisesti kirkon avoin jäsenyys voi täten olla osa kansallista kulttuuria, johon kuuluu oletus kirkon avoimuudesta koko kansaa kohtaan.<sup>19</sup>

## JÄSENTEN KESKINÄINEN SUHDE JA USKON SUHDE ARKEEN

Vaikka edellä on käsitelty nimenomaan kirkon tehtävää palvella koko kansaa, Billingin ja Wingrenin kansankirkollinen teologia sisältää individualistisia piirteitä. Jumalan edessä ja evankeliumin vastaanottajana jokainen ihminen on yksin. Jumalan edeltä käyvä armo on tarjolla yksilölle, joka riippumatta toisten uskosta tai toimista joko ottaa vastaan evankeliumin tai jättää sen ottamatta vastaan. Uskon vastaanottamiseen ja ymmärtämiseen kuuluu myös yksilön sisäinen vakuuttuneisuus, kokemus siitä, että Jumala itse on salatulla tavalla ilmoittanut ja paljastanut ihmiselle itsensä ja hyvän tahtonsa.<sup>20</sup>

Vaikka ihminen on evankeliumia kuullessaan suhteessa seurakunnan yhteiseen jumalanpalvelukseen, yhteiseen rukoukseen ja ylistykseen, kirkon jäsenyyden individualistisuus näkyy myös siinä, että Billingin ja Wingrenin kansankirkollisessa teologiassa tämä yhteys ei johda jumalanpalvelusta viettävien yksilöiden erityiseen keskinäiseen yhteyteen. Pikemminkin jumalanpalveluksen tarkoitus on varustaa ihmistä yhteyteen niiden ihmisten kanssa, joita hän kohtaa kotonaan, työssään ja vapaa-

ajallaan. Seurakunta tai jumalanpalvelusyhteys ei muodosta erityistä sosiaalista verkostoa tai abstraktimmin ymmärrettyä pyhien yhteisöä, joka tukee yksilöä hänen arjessaan ja palvelutehtävässään.<sup>21</sup>

Sekä Billingin että Wingrenin teologiassa fokus on arjessa, työssä ja vapaa-ajassa, joihin evankeliumi varustaa ihmisiä. Kumpikin suhtautuu kriittisesti erityiseen kirkossa ja sen seurakunnissa muodostuvaan kristittyjen yhteyteen, jos se merkitsee sitä, että usko erottaa jäseniä eriarvoisiin ryhmiin tai se erottaa seurakunnan jäseniä heidän tehtävistään kaikkien ihmisten parissa.<sup>22</sup> Kansankirkolliseen teologiaan kuuluu siis ihmisten moninaisten, myös sosiaalisten tarpeiden tunnustaminen, kunhan nämä tarpeet ovat osa ihmisen arkea, työtä ja vapaa-aikaa. Yksinomaan kirkon yhteydessä näistä tarpeista voi muodostua uhka. Kirkko ja sen seurakunnat eivät ideaalin mukaisesti saa muodostua vaihtoehdoksi tai kilpailijaksi muualla toteutuville sosiaalisille suhteille.

Yhteys, joka perustuu vain uskonnolliseen vakaumuksen, johtaa sekä seurakunnan sisäänpäin kääntymiseen ja näivettymiseen että yhteiskunnan jättämiseen oman onnensa nojaan.<sup>23</sup> Kansankirkollista teologiaa voi tältä pohjalta kutsua arjen teologiaksi ja arjen kristillisyydeksi. Kirkon tehtävänä on lähettää jäsenensä arkeen, arjen palvelutehtäviin.<sup>24</sup>

## PAROKIAALINEN SEURAKUNTA JA PYHIEN YHTEYS

Kansankirkollisen teologian yhtenä kulmakivenä on ollut parokiaalinen seurakunta eli ajatus siitä, että seurakunnan jäsenyys määräytyy asuinpaikkakunnan mukaan. Paikallista, parokiaalista seurakuntaa on perusteltu muun muassa siten, että kristillinen usko ja seurakunta ovat osa tietyllä paikalla asuvien ihmisten elämän kokonaisuutta. Parokiaalisen seurakunnan malli on perustunut elämään maaseudulla, jossa kirkko, asuminen, työ ja vapaa-aika usein sijoittuivat samalle maantieteelliselle alueelle.

Kaupungistumisen sekä työn ja vapaa-ajan eriytymisen myötä parokiaalisen seurakunnan edellytykset muuttuivat radikaalisti 1900-luvun aikana. Yhteisen asuinpaikan ei enää voitu olettaa yhdistävän ihmisiä erityisellä tavalla toisiinsa. Myös kansankirkossa etsittiin vaihtoehtoisia tapoja lähestyä

kysymyksiä jäsenten välisestä yhteydestä. Yhdeksi vaihtoehdoksi esitettiin työpaikkoihin perustuvaa yhteyttä.<sup>25</sup>

Kansankirkollisesta teologiassa asuinpaikkaan tai esimerkiksi työpaikkaan perustuvan yhteyden vaihtoehtona ei ole siis tahdottu pitää jäsenten uskonnollisia ominaisuuksia tai osallistumista kirkon toimintaan. Tämä on perustunut aiemmin mainittuun oletukseen evankeliumin ensisijaisuudesta, jonka mukaan jäsenyyden edellytyksenä ei voi olla usko vaan Jumalan edeltä käyvä armo, oletukseen uskon näkymättömyydestä, joka ei ole kirkon tai ihmisten arvioitavissa, ja oletukseen uskosta, joka yhdistää kristityn ensisijaisesti arjen ihmissuhteisiin ja jopa koko luomakuntaan.<sup>26</sup>

Billingin ja Wingrenin kansankirkollisessa teologiassa parokiaalisen seurakunnan ja sen jäsenyyden perusteluissa on samanaikaisesti keskeistä nimenomaan seurakunnan uskonnollinen luonne. Yhteys seurakuntaan ja siellä julistettavaan evankeliumiin luo yhteyden Jumalaan. Yhteys Jumalaan tarkoittaa myös yhteyttä toisiin uskoviin, pyhien välistä yhteyttä. Wingren esimerkiksi korostaa sitä, kuinka usko yhdistää seurakunnan yhteiseen jumalanpalvelukseen, rukoukseen ja ylistykseen. Seurakunnan sisällä toteutuva yhteys on kuitenkin alisteinen arjessa kaikkien ihmisten kanssa toteutuvalla yhteydellä.<sup>27</sup>

Billing ja Wingren pitävät parokiaalista seurakuntaa parhaana mahdollisena seurakunnan järjestäytymisen muotona. Mallin paremmuus perustuu ensinnäkin siihen, että parokiaalisissa seurakunnissa evankeliumia pyritään julistamaan kaikille saman alueen ihmisille, ja toiseksi siihen, että seurakunnan jäsenyys ei perustu jäsenten keskinäiseen samankaltaisuuteen ja muista ihmisistä erottautumiseen vaan kaikkia ihmisiä yhdistävään asuinpaikkaan. Parokiaalisen seurakunnan perustelut ja keskeisyys eivät kuitenkaan ole absoluuttisia vaan sidoksissa kirkon muuttuvaan historiaan ja toimintaympäristöön.

Billing määritteli omaa teologiaansa toimintaympäristössä, jossa hänen edustamaansa kansankirkollista ajattelua ja parokiaalisia seurakuntia haastoivat muun muassa herätysliikkeet. Herätysliikkeiden kritiikin mukaan seurakunnan jäsenyyden piti perustua Uudessa testamentissa olevan

esimerkin perusteella jäseneksi haluavien henkilökohtaisesti tunnustettuun uskoon.<sup>28</sup> Henkilökohtaisesti tunnustetun uskon korostus uhkasi Billingin mukaan seurakunnan avointa jäsenyyttä, mahdollisuutta julistaa evankeliumia kaikille ja ihmisten välistä yhteyttä. Hän ei pitänyt Uuden testamentin teksteissä esiin tulevaa seurakuntien järjestäytymisen tapaa esikuvana tai normina tuleville sukupolville vaan katsoi sen heijastavan oman aikansa olosuhteita. Siksi hän yhä uudestaan korosti, että parokiaalinen seurakunta on uskonnollisesti perusteltu ja evankeliumin julistamisen kannalta paras seurakunnan järjestäytymisen muoto.<sup>29</sup>

Parokiaalisen seurakunnan keskeisyydestä huolimatta kansankirkolliseen teologiaan kuuluu sisäänrakennettuna myös vaatimus arvioida näin järjestäytyneen seurakunnan perusteluja ajan ja paikan muuttuessa. Näin ollen kansankirkollisen teologian pohjalta voidaan esittää kysymyksiä siitä, millä tavoin parokiaalinen seurakunta tässä ja nyt edistää evankeliumin julistamista, millä tavoin se varustaa ihmisiä arjen palvelutehtäviin ja miten se vaikuttaa ihmisten välisen yhteyden vahvenemiseen tai heikkenemiseen.

18 Wingren 1983, 65–66; Eckerdal 2012, 130–133.

19 Vikström 2009, 133–134.

20 Billing 1921, 139; Wingren 1960, 152; Wrede 1966, 21–26; Eckerdal 2012, 76–78, 154–156; Vikström 2008, 82.

21 Billing 1911, 33–37; Wingren 1960, 168–169, 248–265; Kristensson Ugglan 2010, 265–267.

22 Billing 1919, 13–15; Wingren 1964, 40–48; Wrede 1966, 220–224; Håkansson 2001, 317–320; Kristensson Ugglan 2010, 262–264.

23 Billing 1926, 58–60; Vikström 2008, 80.

24 Håkansson 2001, 299–307.

25 Billing 1926, 63–64; Wingren 1960, 262–263; Håkansson 2001, 108–112; Kristensson Ugglan 2010, 259–260.

26 Wingren 1960, 161; Wrede 1966, 220–224.

27 Billing 1911, 45–46; Billing 1919, 13–15, 19–21; Billing 1926, 57–58; Wingren 1960, 145, 248–265.

28 Billing 1926, 50–52.

29 Billing 1911, 11; Billing 1920, 60; Billing 1930, 110–111.

## KANSANKIRKON JÄSENYYDEN MALLIT

Kirkko ja sen seurakunnat eroavat monista muista yhteisöistä muun muassa siksi, että niiden itsemääräykseen ja käsitykseen omasta olemuksestaan kuuluu oletus yhteisön jumalallisesta alkuperästä ja tarkoituksesta. Kirkossa ja sen seurakunnissa voidaan olettaa, että niiden toimintaa ohjaa tai ainakin siihen vaikuttaa Jumala ja hänen tahtonsa. Muuten kirkkoa ja sen seurakuntia voidaan tarkastella samaan tapaan kuin muitakin yhteisöjä.

Jokainen yhteisö koostuu jäsenistään, jotka yhteisönsä ominaisuuksista riippuen voivat vaikuttaa yhteisönsä identiteettiin ja toimintaan eri tavoin. Jokainen jäsen joutuu samanaikaisesti olemaan ja toimimaan yhteisönsä virallisten ja epävirallisten sääntöjen ja odotusten asettamissa rajoissa, joita hän ei ole itse voinut valita. Kirkko koostuu jäsenistään, joiden olemista ja toimintaa ohjaavat sekä kirkon muuttumattomat että historian aikana muuttuvat ominaisuudet kuten uskon sisältö, kirkon organisaatio ja jäsenistöön kohdistuvat odotukset.

Tarkastelen seuraavassa kirkon ja sen seurakuntien jäsenten ominaisuuksia ja jäsenyyden edellytyksiä siten kuin ne määrittyvät Billingin ja Wingrenin kansankirkollisessa teologiassa. Erottelen jäseniä Yohanan Stryjanin esittelemää mallia soveltaen kahden ulottuvuuden avulla.<sup>30</sup> Nämä ovat aktiivisuus–passiivisuus ja tyytyväisyys–tyytymättömyys. Nelikenttään muodostuvat osallistuvan, lojaalin, protestoivan/eroavan ja välinpitämättömän jäsenen mallit pyrkivät nostamaan esille eräitä keskeisimpiä erilaisten jäsenten ominaisuuksia ja jäsenyyden edellytyksiä.

Pääpaino seuraavassa analyysissäni on osallistuvan ja lojaalin jäsenyyden kuvauksissa, sillä Billing ja Wingren eivät juuri käsittele kirkkoon tavalla tai toisella tyytymättömiin jäseniin, saati kirkosta eroamiseen, liittyviä kysymyksiä. Billing korosti kuitenkin, mahdollisesti aikaansa edellä, että kirkon jäsenyyden tulisi perustua vapaaehtoisuuteen ja että kirkosta täytyy voida erota. Kansankirkko itsessään ei Billingin ja Wingrenin mukaan erota yhteydestään ketään, kansankirkolliseen teologiaan ei käytännössä kuulu avaintenvallan käyttäminen. Billing pitää tätä lähes ehdottomana kansankirkon

ominaisuutena. Wingren puolestaan pitää erottamista periaatteessa mahdollisena, mutta käytännössä kirkosta eroaminen on hänenkin teologiassaan aina yksilön oma valinta. Kirkon jäsenyys on myös niitä ihmisiä varten, jotka vähäisimmässäkään määrin ovat valmiita olemaan kirkon, sanan ja sakramenttien yhteydessä.<sup>31</sup>

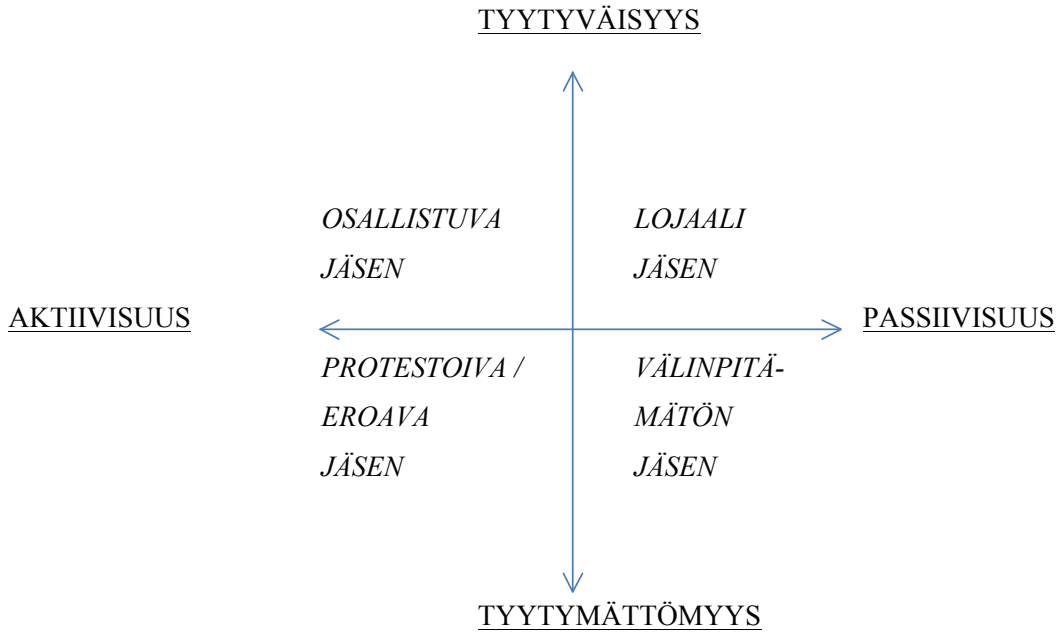
Mallien esittelyn yhteydessä esitän joitakin arvioita niiden merkityksestä tänä päivänä. Nämä arviot ovat esimerkkejä siitä, millaiset kysymykset näyttävät keskeisiltä, jos Billingin ja Wingrenin kansankirkollista teologiaa pyrittäisiin soveltamaan tämän päivän suomalaisen kansankirkon jäsenyyden tutkimiseen (ks. kuvio 1).

Osallistuvan jäsenen tyytyväisyys voi perustua kokemukseen kirkon positiivisesta merkityksestä joko hänelle itselleen tai muille ihmisille. Osallistuminen tarkoittaa Billingin ja Wingrenin teologiassa erityisesti osallistumista seurakunnan jumalanpalveluselämään ja osallistuvan jäsenen rooli on heidän teologiassaan ihannemalli jäsenyydestä. Osallistuva jäsen voi toimia myös luottamushenkilönä tai muissa vastuutehtävissä omassa seurakunnassaan tai kirkon muissa elimissä.<sup>32</sup>

Osallistumisen syynä ja seurauksena voi olla jäsenen tietoisuus kirkon ja sen uskon merkityksestä hänen omassa elämässään. Billingin ja Wingrenin teologiassa tämä tarkoittaa evankeliumin tunteamista ja sen yhteydessä elämistä. Evankeliumi tuo osallistuvalla jäsenelle syntien anteeksiannon ja varustaa palvelemaan lähimmäisiä omassa arjessaan. Osallistuva jäsen voi myös hahmottaa itsensä osana kirkon kokonaisuutta, mikä tarkoittaa yhteenkuuluvuuden tunnetta kirkkoon ja sen toimintaan, samastumista kirkon uskoon ja arvoihin sekä positiivista suhtautumista kirkon merkitykseen muille ihmisille ja yhteiskunnalle.

Osallistuvan jäsenyyden malliin kuuluu ajatus yhteisöllisyydestä siinä merkityksessä, että jäsen voi kokea olevansa osa suurempaa kirkon kokonaisuutta ja jäsen voi olettaa, että hänen jäsenyydellään on merkitystä tälle kokonaisuudelle. Malliin ei sitä vastoin kuulu omassa seurakunnassa koettu yhteisöllisyys, joka voisi tarkoittaa erityistä hengellistä ja sosiaalista yhteenkuuluvuuden kokemusta kaikkien oman seurakunnan jäsenten tai muiden jumalan-

Kuvio 1. Malli kansankirkon jäsentyypeistä.



palvelusta viettävien seurakuntalaisten kanssa. Oman seurakunnan ja jumalanpalveluksen merkitys on keskeinen kansankirkollisessa teologiassa, mutta seurakunta ja jumalanpalvelus eivät yhdistä kristittyjä erityisesti toisiinsa. Seurakunnassaan jäsen saa ottaa vastaan evankeliumin ja evankeliumi varustaa häntä hänen omaan elämäänsä ja tehtäviinsä. Seurakunnan ja sen jäsenyyden merkitys on arkeen varustamisessa ja lähettämisessä, uskon henkilökohtaisessa merkityksessä ja tehtävässä toimia kaikkien ihmisten parissa.<sup>33</sup>

Kaikkien ihmisten välisen yhteyden korostaminen tapahtuu ilmeisen tietoisesti pyhien välisen yhteyden kustannuksella. Tämä pyhien yhteyden, kirkon jäsenten ja jumalanpalvelusta viettävien keskinäisen yhteyden tunnustaminen voisi toimia perusteena jäsenten väliselle hengen, uskon ja rakkauden yhteydelle.<sup>34</sup> Mallista puuttuu vahva pyhien yhteyden tai sosiaalisten suhteiden mahdollinen merkitys osana osallistuvaa jäsenyyttä. Tämä ei tarkoita sitä, että pyhien yhteys tai sosiaaliset suhteet olisivat kansankirkossa merkityksellisiä tai

mahdottomia, vaan sitä, että Billingin ja Wingrenin mallin mukaisesti pyhien yhteyden merkitys jää vähäiseksi ja sosiaaliset suhteet sijoittuvat ensisijaisesti muualle kuin seurakunnan yhteyteen.

Tarkasteltaessa mallin merkitystä tänä päivänä voidaan kysyä, onko tällainen osallistuvan jäsenen suhde kirkkoon enää mahdollista tai edes tavoiteltavaa. Billing saattoi pitää aikanaan ja omassa kontekstissaan itsestään selvänä, että yhteisestä asuinpaikasta, työstä, arjesta ja vapaa-ajasta johtuen osallistuvat jäsenet tunsivat toisensa ja myös muut alueensa asukkaat. Tästä johtuen seurakunnan jäsenet eivät olleet anonyymejä suhteessa toisiinsa ja heidän väliltään löytyi monenlaisia ystävyys-, sukulaisuus- ja tuttavuus-suhteita. Tällaisessa sosiaalisten

30 Vrt. Stryjan 1987, 74.

31 Billing 1911, 15; Wingren 1960, 146–149; Wrede 1966, 219; Eckerdal 2012, 75.

32 Wingren 1964, 18–20.

33 Modéus 2005, 22–41; Eckerdal 2012, 86–90.

34 Junttila 1989, 17–24.

suhteiden verkostossa Billing ei halunnut seurakunnan osallistuvien jäsenten eriytyvän ja eristäytyvän omaksi joukokseen.<sup>35</sup>

Kaupungistumisen ja kommunikaatioyhteyksien muuttumisen myötä nämä jäsenyyden edellytykset ovat radikaalisti muuttuneet. Seurakunnan jäsenten ja jumalanpalvelukseen osallistuvien jäsenten lähtötilannetta leimaa anonymiteetti. Tältä perustalta voidaan kysyä, onko kristillisen seurakunnan jäsenyyttä mahdollista ajatella ilman erityistä paikallista yhteisöllisyyttä. Voisiko nykyään olla pikemminkin niin, että seurakunnassa syntyvä yhteisöllisyys on tavoiteltava arvo sinänsä myös kansankirkollisesta teologiasta käsin arvioituna? Voisiko seurakunnassa syntyvä ja toteutuva yhteisöllisyys luoda luottamuksellisia suhteita ihmisten välille, vähentää yksinäisyyttä ja anonymiteettiä, vahvistaa arjen yhteisöllisyyttä ja edesauttaa kristillisen uskon ja arjen palvelutehtävien nivoutumista toisiinsa?

Wingren joutui pohtimaan Billingiä enemmän näitä kysymyksiä, koska hänen aikanaan seurakunnan toimintaedellytykset olivat jo muuttuneet siten, että sama asuinpaikka tai seurakunnan jäsenyys eivät automaattisesti tarkoittaneet ihmisten keskinäistä yhteyttä. Näissä olosuhteissa Wingren oli valmis pohtimaan, voisiko kansankirkkoon esimerkiksi kuulua henkilöseurakuntia ja niihin liittyvää yhteisöllisyyttä.<sup>36</sup>

Osallistuvan jäsenen malli on joka tapauksessa individualistinen, jos siihen ei kuulu seurakunnassa tai arjessa toteutuvaa yhteisöllisyyttä. Aktiivinen ja tyytyväinen jäsenyys voi tässä tapauksessa perustua osallistumisen merkitykseen jäsenen omassa uskonnollisessa elämässä tai jäsenen myönteiseen suhtautumiseen kirkon merkitykseen esimerkiksi koko maassa tai kansainvälisesti.

Lojaalin jäsenen tyytyväisyys kirkkoa kohtaan voi perustua aiempiin tai harvoihin myönteisiin kokemuksiin kirkosta ja sen toiminnasta joko itselle tai muille ihmisille. Lojaalisuuden perustana voi olla myös kirkon asema ja perinne, kirkon uskon tai arvojen kannattaminen tai oletus kirkon palvelujen tarpeellisuudesta tulevaisuudessa. Lojaali jäsenyys määrittyy kansankirkollisessa teologiassa pääsääntöisesti positiivisesti. Kirkon näkökulmasta

lojaali jäsenyys mahdollistaa kirkon ja sen julistaman evankeliumin ja jäsenen kohtaamisen, vaikka se tapahtuisikin harvoin esimerkiksi toimitusten yhteydessä.

Wingren, kuten myös Billing, suhtautuu positiivisesti lojaaliin jäsenyyteen. Wingren on kuitenkin kriittinen niitä lojaaleja jäseniä kohtaan, jotka toimivat luottamushenkilöinä ja jotka eivät osallistu jumalanpalveluselämään. Wingren perustelee näkemystään siten, että evankeliumin julistamiseen vaikuttavien päätösten tekijöiden tulee itse tuntea evankeliumi, ja evankeliumin tulee olla erottamaton osa heidän omaa elämäänsä.<sup>37</sup>

Lojaalin jäsenyyden edellytyksien voidaan olettaa muuttuneen ja muuttuvan edelleen. Kirkon asema ja kirkolliset perinteet ovat heikentyneet myös Suomessa, kirkon uskon ja arvojen kokeminen omaksi on vähentynyt, mikä vaikuttanee myös siihen, miten suuri osa jäsenistöstä olettaa tarvitsevänsä kirkon palveluja tulevaisuudessa. Lojaali jäsenyys voi pitää sisällään arvorationaalisen ulottuvuuden, mutta kun kirkon ja sen lojaalien jäsenten välisten arvojen ero suurenee, voidaan olettaa, että kirkosta voi tulla yhä enemmän palvelujentuottaja jäsenilleen. Kirkon arvoihin ja toimintaan kielteisesti tai välinpitämättömästi suhtautuvan jäsenyys voi perustua oletuksiin jäsenyyden hyödyistä ja kustannuksista.<sup>38</sup>

Osallistuviin jäseniin verrattuna lojaalien jäsenten voidaan olettaa olevan vähemmän tietoisia omasta merkityksestään kirkolle ja kirkon merkityksestä heille itselleen. Tämä puolestaan voi vahvistaa tämän jäsenistönosan käsitystä kirkosta yhtenä palvelujen tuottajana heidän elämässään.<sup>39</sup> Billingin aikana tämäntyyppisen jäsenen käsitys kirkosta ja sen jäsenyydestä määrittyi pitkälti sen mukaan, millaisia kokemuksia jäsenellä oli papeista, heidän työstään ja persoonistaan. Omana aikanaamme pappien rinnalle on tullut merkittävä joukko muita kirkon työntekijöitä. Lojaalin jäsenistön odotusten kohteeksi ja kirkon virallisiksi edustajiksi muodostuu usein palkattu henkilökunta.<sup>40</sup>

Lojaalin jäsenistön osuus määrittyy paitsi jäsenten myös kirkon ominaisuuksista käsin. Työntekijöistä muodostuu automaattisesti kirkosta ja sen seurakunnista parhaiten perillä olevien joukko jo



oman työsuhteensa perusteella. Myös kirkon tapa organisoida ja suunnitella toimintaansa jakaa helposti työntekijät aktiivisten ja jäsenet passiivisten joukoksi. Kirkon jäsenet voivat vain harvoin vaikuttaa seurakuntien toimintakulttuuriin, mikä voi tiedostettuna tai tiedostamatta vähentää osallistumista ja tukea lojaalisuutta.

Protestoivan tai eroavan jäsenen ominaisuuksiksi määrittyvät tässä mallissa jäsenten tyytymättömyys ja sen perustalta aktiivinen reagointi. Protestoiva jäsen pyrkii muuttamaan kirkkoa ja eroava jäsen jättää kirkon. Välinpitämätön jäsen on puolestaan tyytymätön kirkkoon tai sen seurakuntiin, mutta hän ei pyri muuttamaan kirkkoa tai jätä sen jäsenyyttä.

Tässä yhteydessä on syytä huomioda, että protestointi ja myönteisesti määrittyvä aktiivinen osallistuminen ovat yksilöiden ominaisuuksia, ja niiden rajat voidaan tulkita eri tavoin erilaisissa yhteisöissä. Esimerkiksi jäsenen kriittisyys kirkkoa tai sen seurakuntia kohtaan voidaan tulkita jossakin kontekstissa myönteiseksi osallistumiseksi ja sitoutumiseksi, toisessa kontekstissa puolestaan kielteiseksi protestoinniksi. Tältä pohjalta voidaan kysyä, millaista aktiivisuutta kirkossa ja sen seurakunnissa tuetaan tai siedetään ja millaista vastustetaan.

Aktiivisesti protestoineen jäsenen eroamista tai passivoitumista voi selittää kirkon ja seurakuntien toimintakulttuuri, joka ei mahdollista protestoinnin ohjautumista osallistumiseksi ja vaikuttamiseksi. Yksilön oma motivaatio voi vaikuttaa siihen, miten pitkään ja miten intensiivisesti jäsen pyrkii vaikuttamaan yhteisöönsä ja milloin hän valitsee eroamisen tai passiivisemmän välinpitämättömyyden. Toisaalta myös yhteisön tapa reagoida kritiikkiin vaikuttaa siihen, missä vaiheessa eri toimintavaihtoehtot voivat olla jäsenen kannalta perustelluimpia. Voitaneen olettaa, että kirkon toimintakulttuurilla on merkitystä sellaisissa eroamistapauksissa, jotka johtavat kirkon jäsenen siirtymiseen jonkun toisen kristillisen yhteisön aktiiviseen jäsenyyteen.<sup>41</sup>

Kirkkoon tyytymättömyyden syytä voivat olla yhtä lailla omat ja muiden negatiiviset kokemukset ja odotukset kirkon, kirkon uskon ja arvojen tai sen tuottamien palvelujen suhteen. Myös välinpitämättömyys kirkon ja sen uskon suhteen tai tiedon

puute voivat olla negatiivisin suhtautumisen syytä. Suomalaisessa nykykontekstissa myös taloudelliset syyt selittävät eroamista.

## LOPUKSI

Billingin ja Wingrenin kansankirkollista teologiaa leimaa heikko pyhien keskinäinen yhteys ja vahva ihmisten välinen arjen yhteys. Kirkossa julistettava evankeliumi yhdistää mallissa ihmisiä Jumalaan, kirkkoon ja arjen ihmissuhteisiin. Sen sijaan oman seurakunnan merkitys rajoittuu siihen, että siellä ihminen saa ottaa vastaan evankeliumin. Omassa seurakunnassa toteutuva yhteys ei ole keskeinen osa kansankirkollista teologiaa.

Billingin ja Wingrenin kansankirkollisen teologian vahvuutena on kirkon identiteettiä ja tehtävää koskeva johdonmukaisuus. Heidän mukaansa kirkko on Jumalan ja ihmisten palvelija, kirkon tehtävänä on julistaa evankeliumia ja kirkon tulee olla avoin kaikkia ihmisiä kohtaan. Edelleen johdonmukaisesti Billing ja Wingren esittävät, että seurakunnissa julistettava evankeliumi varustaa ja lähettää kirkon jäsenet arjen palvelutehtäviin.

Kansankirkollisen teologian heikkoutena on puolestaan siihen kuuluva jäsenten välisiä suhteita leimaava individualismi. Yksittäisen jäsenen ja jumalanpalvelusta viettävien jäsenten keskinäisten suhteiden merkitys jää mallissa vähäiseksi ja ongelmalliseksi. Parokiaalisia seurakuntia leimaa mallissa tietty anonymiteetti, koska mallissa korostetaan muualla kuin seurakunnissa toteutuvaa yhteisöllisyyttä ja koska sekä Billing että Wingren vastustavat jumalanpalvelusta viettävien erottautumista omaksi muista seurakunnan jäsenistä erottuvaksi ryhmäksi. Malliin kuuluu ihanne yksittäisistä osallistuvista ja lojaaleista jäsenistä, joiden oletetaan sitoutuvan

35 Billing 1911, 22–23.

36 Wingren 1964, 78.

37 Wingren 1960, 148–149.

38 Eckerdal 2012, 338–343.

39 Vikström 2008, 111–129.

40 Eckerdal 2012, 91–97, 335–338; Vikström 2008, 130–132.

41 *Haastettu kirkko* 2012, 87.

pikemminkin koko kirkkoon ja sen uskoon kuin kirkon paikallisiin seurakuntiin.

Kansankirkollinen teologia herättää kysymyksen, miten siihen sopii uskontunnustuksiin kuuluva ajatus erityisestä pyhien yhteydestä. Edelleen voidaan kysyä, voisiko seurakunnissa toteutuva yhteisöllisyys nykyaikana pikemminkin tukea arjen yhteisöllisyyttä kuin eristää yhteistä jumalanpalvelusta viettäviä omaksi ryhmäkseen lahkoon jäsenyyden tapaan. Voisiko seurakunnissa toteutuva yhteisöllisyys myös toimia vastavoimana individualistiselle kehitykselle, joka korostaa kirkkoa pikemminkin palvelujen tuottajana ja työntekijöiden kirkkona kuin jäsenistään koostuvana yhteisönä?<sup>42</sup>

## LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

### Lähteet

#### BILLING, EINAR

- 1919 *De heligas gemenskap*. Stockholm: Sveriges kristliga studentrörelse.
- 1920 *Herdabrev till prästerskapet i Västerås stift*. Stockholm: Sveriges kristliga studentrörelse.
- 1963 *Den svenska folkkyrkan*. Stockholm: Sveriges kristliga studentrörelse.
- #### WINGREN, GUSTAF
- 1942 *Luthers lära om kallelsen*. Lund: Gleerups.
- 1951 *Usko ja arki: Lutherin näkemys ajallisesta kutsumuksesta*. Porvoo: WSOY.
- 1958 *Skapelsen och lagen*. Lund: Gleerups.
- 1960 *Evangeliet och kyrkan*. Lund: Gleerups.
- 1964 *Folkkyrkotanken*. Stockholm: Diakonistyrelsen.
- 1983 *Människan och kristen: En bok om Irenaeus*. Arlöv: Verbum.
- 1991 ”Diakonins teologi: goda gärningar eller Gudagärningar?” *Lunds Stiftbok 1980–1998/1999*, 39–47.

### Kirjallisuus

#### ECKERDAL, JAN

- 2012 *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*. Borås: Artos & Norma bokförlag.

#### GIERTZ, BO

- 1962 (1939) *Kyrkofromhet*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag.

#### HAASTETTU KIRKKO

- 2012 *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–*

2011. Porvoo: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115.

#### HÅKANSSON, BO

- 2001 *Vardagens kyrka: Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid*. Kungälv: Arken.

#### JUNTILA, JUHA

- 1989 *Congregatio Sanctorum*. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu 194.

#### KRISTENSSON UGGLA, BENGT

- 2010 *Gustaf Wingren – Människan och teologin*. Stockholm: Symposion.

#### LAG OM SVENSKA KYRKAN

- 1998 Lag 1998:1591 om Svenska kyrkan 2 § [http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-19981591-om-Svenska-kyr\\_sfs-1998-1591/](http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-19981591-om-Svenska-kyr_sfs-1998-1591/)

#### MODÉUS, FREDRIK

- 2005 *Mod att vara kyrka*. Stockholm: Verbum.

#### NYGREN, TOMAS

- 2007 *Lag och evangelium som tal om Gud – en analys av synen på lag och evangelium hos några nutida lutherska teologer: Pannenber, Wingren och Scaer*. Malmö: Artos & Norma.

#### PERSENIUS, RAGNAR

- 2000 *Nådens budbärare. Om den sakramentala folkkyrkan*. Stockholm: Verbum.

#### STRYJAN, YOHANAN

- 1987 *Impossible Organizations: On Self-management and Organizational Reproduction*. Uppsala: Uppsala University.

#### SÖDERBERG, THOMAS

- 2011 *... alltså arbetar vi vidare: Herdabrev till Västerås Stift*. Västerås: Västerås Stift.

#### WADENSJÖ, BENGT

- 1985 *Jag tror på folkkyrkan!* Stockholm: Proprius.

#### VIKSTRÖM, BJÖRN

- 2008 *Folkkyrka i en postmodern tid – tjänsteproducent i välfärdssamhället eller engagerande gemenskap?* Åbo: Åbo Akademi.

#### WREDE, GÖSTA

- 1966 *Kyrkosynen i Einar Billings teologi*. Stockholm: Diakonistyrelsens bokförlag.

---

42 Ks. Vikström 2008, 143–180.